

УДК 7.76.761.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/77-2-7>**Олексій ЖАДЕЙКО,***orcid.org/0000-0002-6234-2220*доктор філософії, Заслужений діяч мистецтв
(Київ, Україна) *oleksiy_zhadeyko@ukr.net***МИСТЕЦТВО АРКАДІЯ ПУГАЧЕВСЬКОГО У КОНТЕКСТІ ХУДОЖНЬОГО
ПРОЦЕСУ ЗЛАМУ ХХ ТА ХХІ СТ.: МАРКЕРИ ВИЗНАННЯ**

Статтю присвячено етапам мистецтва представника творчої династії Пугачевських – Аркадія (1938–2021 рр.), київського художника, чие ім'я дуже добре відоме в зарубіжному мистецькому просторі і майже не розкрито на Батьківщині. Основною задачею сформульовано введення в науковий обіг та популяризація творчих особистостей митця, чия творчість прославляє український мистецький простір впродовж уже кількох десятиків років, особливо активним цей процес став з початку 1990-х рр., при тому, що персональних виставок в Україні він не має. Концепція творчості митця ґрунтується на його глибоких знаннях у галузі філософії, естетики, історії, літератури, міфології. Творчість Аркадія Пугачевського включає в себе друковану графіку – як станкову, так і книжковий знак, дрібну пластику (бронза), поезію. Багатовекторність мистецьких експериментів художника підсилюється полісюжетністю його творчості. Він пробував свої сили в усіх жанрах, і завжди однаково успішно. У графіці Аркадія Пугачевського є портрети, урбаністичні аркуші, чимало пейзажів, абстрактні композиції, багато анімалістичних робіт, літературні штудії, досить багато алегорій, часті звернення до циркової тематики, яскраво виражена музична лінія сюжеттики, інколи є навіть натюрморти, не популярні в друкованій графіці. Бронзові твори частіше є анімалістичними. Загалом унікальна впізнаваність манери митця досягається в першу чергу завдяки стилізації, якою він володіє повною мірою. Це ключ до формування індивідуальної манери. Аркадії Пугачевській став митцем, за творчістю якого зарубіжне мистецьке поле пізнавало графічну Україну. Перша і поки єдина посмертна персональна виставка графіки Аркадія Пугачевського організована в Китаї. Тому до задач вітчизняних арт-критиків відносимо й популяризацію творчого доробку художника на його Батьківщині.

Ключові слова: друкована графіка, екслібрис, дрібна пластика, поезія, ксилографія, гравюра.

Olexiy ZHADEIKO,*orcid.org/0000-0002-6234-2220*

PhD in Arts, Honored Artist

(Kyiv, Ukraine) *oleksiy_zhadeyko@ukr.net***ART BY ARKADY PUGACHEVSKY IN THE CONTEXT OF THE ART PROCESS
OF THE BORDER OF 20TH AND 21ST CENTURIES: MARKERS OF RECOGNITION**

The article is dedicated to the stages of the art of the representative of the Pugachevsky creative dynasty – Arkady (1938–2021), a Kyiv artist whose name is very well known in the foreign art world and is almost unknown in the Motherland. The main task is the introduction into scientific circulation and popularization of the creative personalities of the artist, whose work has glorified the Ukrainian artistic space for several decades, this process became especially active from the beginning of the 1990s, despite the fact that he did not have personal exhibitions in Ukraine. The concept of creativity of artist is based on his deep knowledge in the field of philosophy, aesthetics, history, literature, mythology. Arkady Pugachevsky's creativity includes printmaking – both easel and book plates, sculpture of small forms (bronze), poetry. The multi-vector nature of the artist's artistic experiments is enhanced by the multi-subject nature of his work. He tried his hand at all genres, and was always equally successful. Arkady Pugachevsky's graphics include portraits, urban sheets, many landscapes, abstract compositions, many animalistic works, literary studies, quite a lot of allegories, frequent references to circus themes, a pronounced musical plot line, and sometimes there are even still lifes, which are not popular in printed graphics. Bronze works are often animalistic. In general, the unique recognizability of the artist's manner is achieved primarily due to stylization, which he possesses to the full extent. This is the key to forming an individual manner. Arkady Pugachevsky became an artist whose work helped the foreign art world to recognize graphic Ukraine. The first and so far the only posthumous personal exhibition of Arkady Pugachevsky's graphics was organized in China. Therefore, the tasks of domestic art critics include the popularization of the artist's work in his Motherland.

Key words: printmaking, bookplate, sculpture of small forms, poetry, xylography, engraving.

Постановка проблеми. Популяризація вітчизняного українського мистецького доробку постає особливо актуальною в часи, коли національний маркер перетворився на один з видів зброї, завдяки якій країна протистоїть спробам морального, ідеологічного знищення. Тому представник київської школи друкованої графіки, Аркадій Пугачевський (1938–2021 рр.) теж став активною, дієвою зброєю, оскільки його ім'я вписане в сторінки найвпливовіших конкурсів, фестивалів, бієннале та триєннале світу. Завдяки його роботам дуже часто у нагородних аркушах, списках переможців на першому щаблі красувалося слово «Україна». Проте, не дивлячись на широку популярність імені митця у різних країнах світу, значно гірше його знають удома. Він майже не презентує свої роботи в Україні, не є членом вітчизняних профільних організацій, стоїть осторонь офіційного мистецького поля. При цьому в світовому арт-просторі його творчий доробок давно став синонімом категорій «якість» і «професіоналізм».

Аналіз досліджень. У вітчизняному мистецтвознавчому полі про Аркадія Пугачевського почали писати наприкінці 1990-х рр., але, тим не менше, на сьогодні існують лише окремі статті, які висвітлюють його творчість. За життя митця було видано лише одну книгу гравюр, створених ним та його сином, Геннадієм (Аркадій та Геннадій Пугачевські. Гравюри, 1996), друга була вже посмертною – автор не дочекався її виходу в світ (Романенкова, 2022). Багато що з виданого про художника класифікується як ненаукові видання, що мають комерційний характер, – каталоги виставок, невеличкі брошури видавців-колекціонерів. Серед колекціонерів-видавців, що пригортали увагу до таланту митця, і Л. ван ден Бріль, чия стаття про батька та сина Пугачевських увійшла у португальську енциклопедію екслібриса, виданням якої багато років опікувався колекціонер М. М. да Мота Міранда (Brielle, 2015: 102-112). Серед наукових розвідок, присвячених творчій династії Пугачевських, – статті Ю. Єфімова (Романенкова Ю., Єфімов Ю., Синявська Н., 2023), В. Михальчука, П. Нестеренка, Ю. Каменецької, (Палійчук А., Романенкова Ю., Палійчук А., 2023), Ю. Романенкової (Романенкова Ю., Єфімов Ю., Синявська Н., 2023; Романенкова Ю., Палійчук А., 2023; Romanenkova J., Paliychuk A., Mukhalchuk V., 2021), Т. Сафонові, Н. Синявської, В. Тупіка. Деякі з них стосуються творчості майстрів опосередковано, бо є штудіями, присвяченими друкованої графіці загалом. І лише окремі статті присвячені безпосередньо майстрам, їх графіці,

дрібній пластиці, окремим мотивам у друкованій графіці.

Але комплексної розробки, присвяченій феномену творчості митця, поки не було, тому **метою статті** є введення в науковий обіг України персоналій Аркадія Пугачевського, одним з етапів чого є аналіз його виставкової та конкурсної діяльності та етапів визнання, що спіткало його за межами країни.

Виклад основного матеріалу. Аркадій Пугачевський є представником творчої династії, до складу якої входить п'ять митців, два з яких (Олександр та Вадим) уже багато років мешкають в США. Якщо Олександр Пугачевський займається ювелірною справою, Вадим – частково теж, а частково – фото та веб-дизайном, Тетяна Пугачевська – анімацією, то Аркадій і Геннадій більшою мірою – майстри графіки. Пугачевський-старший із молодих років захоплювався поезією, збірка його віршів, супроводжених його ж гравюрами, вийшла друком лише в 2021 р. («Соло») (Пугачевський, 2021). Останні пару десятиріч митець займався дрібною пластикою – його захопила бронза. Окремі експерименти у сфері скульптури були й раніше (у 1991 р. майстер створив медаль «Бабин Яр»), але переважна більшість композицій побачили світ у 2006–2008 рр. Але лєвова частка творів художника – це друкована графіка, високий друк, гравюра на пластику. Як вільні гравюри, так і (переважно) книжковий знак – це саме те, завдяки чому став відомим Аркадій Пугачевський далеко за межами України. Виставкову діяльність художник почав тільки з 1990 р., і за три десятиліття в Україні він виставлявся лише кілька разів, у складі групових виставкових проєктів: 1990 р. (Львів), 1991, 1992, 1995 рр. (Київ). Останній проєкт із його творами, у галереї «Білий світ», став вже виставкою пам'яті (2024 р.). Жодної нагороди в Україні майстер не здобув, не перебував у складі жодної професійної організації. Підтримки у розвитку свого таланту на державному рівні він теж не мав (Романенкова Ю., Палійчук А.) Нагороди, звання, державні майстерні – нічого цього митець не отримав. При цьому саме з проєктів, влаштованих за підтримки меценатів Аркадієм та Геннадієм Пугачевськими, за участю Українського екслібрис-клубу, почався новий етап історії вітчизняного екслібрису, культура якого отримала вагу самостійного мистецького феномену. Саме після двох київських виставок 1992/93 р. розпочалася нова ера українського книжкового знаку, популяризацією якого у світовому куль-

турному просторі займалися митці київської, львівської, одеської, луганської, харківської шкіл графіки, серед найактивніших із яких були саме Пугачевські. Виставкова діяльність Аркадія не обмежена якоюсь певною географією, він брав участь у проектах найрізноманітніших країн світу: 1993, 1995 рр. – Польща, 1994 р. – Данія, 1997 р. – Австрія та Нідерланди, 1998 р. – Нідерланди, 1999 р. – Бельгія, 2001, 2006 рр. – США. На зламі 1990-х та 2000-х рр. «залізна завіса» уже почала руйнуватися, але все одно в зарубіжних виставках митці тоді ще переважно брали участь заочно, посилаючи свої роботи і не маючи в більшості випадків брати участь особисто. У 2012 р. у Китаї було влаштовано персональну виставку митця, тим більше, в конкурсах – майстри не пропускали жодного престижного конкурсу в галузі міні-прінт та екслібриса, і роботи завжди посилалися для участі заочно. Але дуже часто саме твори А. Пугачевського та його сина отримували найвищі нагороди, спеціальні призи, медалі. З початку 1990-х рр. Пугачевський-батько виборов 18 нагород у відомих творчих конкурсах різних країн світу. Першою з них став Перший приз на Міжнародному конкурсі екслібрису в польському Кракові «Подорож Колумба 1492» (рис. 1). Аркуш було створено в техніці гравюри на пластику, в два кольори, з нагоди 500-річчя подорожі Колумба. Це один з небагатьох чорно-білих або дуже монохромних аркушів автора, які були відмічені призовими місцями. Подальші роботи, що заслужили високе визнання, були більшою мірою поліхромними.

Плідним став для Аркадія Пугачевського 1993 г. Саме той, коли і в Києві відбувалися знакові для друкованої графіки малих форм події. Цього року він отримує медаль III Міжнародного бієнале екслібрису «Дерев'яна архітектура в екслібрисі», Приз журналу «Графія» на XVI Міжнародному бієнале графіки малих форм у Бельгії і стає Лауреатом Міжнародного конкурсу екслібрису «С. Даріус і С. Гіренас 1933–1993».

Тематичне спрямування конкурсів, у яких митець отримував нагороди, дуже широке, як і географія їх проведення. Це промовляє про те, що глядачі найрізноманітніших країн були згодні з високою оцінкою таланту митця. У 1994 р. до поціновувачів його майстерності додалася Італія – Спеціальним призом його відмітила Премія Сітта ді Кассале (рис. 2) за чотириколірний книжковий знак Л. Богерта та Призом – Міжнародний конкурс «Лайонс Інтернешнал», що проводився в Ареццо (рис. 3). Мабуть, цей випадок треба акцентувати окремо – саме події світу екслібрису в Ареццо

Рис. 1. Пугачевський А. Екслібрис О. Танчік «Подорож Колумба». Кольорова гравюра на пластику. 1992 р.

мали особливу вагу для поціновувачів сучасного книжкового знаку. Цим опікувався колекціонер, який є власником найбільшої колекції екслібрисів у світі, занесеної навіть у книгу рекордів Гіннеса, – Маріо де Філіппіс. Бути представленим у його зібранні означало отримати «карт бланш» у світ книжкового знаку. Батько та син Пугачевські не раз створювали аркуші для італійського збирача, що належним чином оцінив їх майстерність. Саме за його кольоровий екслібрис, надрукований з шести дошок, Аркадій у 1994 р. і отримав Перший приз.

Уже традиційно відмітила нові роботи митця в 1994 р. і Польща: приз був відданий українцю за роботу для конкурсу «Водний спорт у екслібрисі. Серпень 94» та Почесним призом був нагороджений екслібрис, створений для конкурсу «Варшавське повстання» (рис. 4). Аркуш був надрукований із трьох дошок, і є, мабуть, одним з найцікавіших зразків стилізації у мистецтві ксилографії Аркадія Пугачевського. Робота створювалася у творчому тандемі з сином, Геннадієм, і максимально стилізована, умовно, майже абстрактно, трактована постать Христа є характерною саме для його впізнаваної манери. Схильний до почуття гумору в переважній більшості своїх аркушів, тут митець вдався до тематики, що передбачає біль та драматизм.

У 1994 р. художник почав виставкові експерименти і з литовськими конкурсами, і одразу

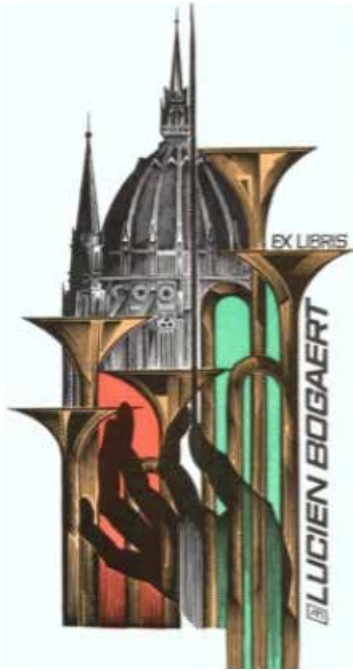

Рис. 2. Пугачевський А. Екслібрис Л. Богерта. Екслібрис Маріо де Філіппіса. Кольорова гравюра на пластику. 1994 г.

Рис. 3. Пугачевський А. Екслібрис Л. Богерта. Екслібрис Маріо де Філіппіса. Кольорова гравюра на пластику. 1994 г.

ж результативно – за екслібрис П. Стеруліса (рис. 5), створений для Міжнародного конкурсу «Музика. Танець. Пісня» був удостоєний Призу – Литовського народного культурного центру.

У 1995 р. бельгійська «Графія» знову віддала митцеві нагороду, і його наступні кроки до переможного Олімпу датовані вже 1996 р. Він приніс художнику медаль на II Міжнародному огляді ксилографічного та ліногравюрного екслібрису в

Рис. 4. Екслібрис Ж. Бітнера «Варшавське повстання». Кольорова гравюра на пластику. 1994 р.

Рис. 5. Пугачевський А. Екслібрис П. Стеруліса.

Польщі, яка не залишала його без уваги весь час, а за екслібрис, створений для Міжнародно конкурсу «Рейнеке-лис» у Бельгії, він отримав Кордер Гербудер Приз. Польща та Бельгія незмінно зупиняли свій погляд на гравюрах майстра і в 1997 р. – на польському V Міжнародному бієннале екслібрису він був відмічений дипломом за триколірну ксилографію «Замок», а бельгійські судді віддали йому свою увагу у Номінації Міжнародного конкурсу екслібрису «Тіль Уленшпігель» (рис. 6) та нагородили Атенеум Призом у XVIII Міжнародному бієннале графіки малих форм. Десятиколірний книжковий знак, створений у 1996 р. для конкурсу, присвяченого Тілю, є одним з найскладніших у кольоровій друкованій графіці митця – надрукований у десять кольорів, він ще й ускладнений додаванням ювілейної фольги, що імітувала блиск люстерка у руках головного героя твору де Костера. Не дивно, що такий «вищий пілотаж» технології високого друку не пройшов повз увагу шановного журі.

У 1998 р. Аркадій Пугачевський знову розширив географію своїх творчих перемог, отримавши Другий почесний приз на Міжнародному конкурсі «Миша Кетті» у Люксембурзі та Музейний приз від японців – на Токійському Міжнародному триєннале міні-естаampu потрапила в коло переможців його кольорова гравюра «Кохання» (рис. 7). З усіх аркушів, що здобули призи, мабуть, це один з найнетиповіших, бо не є книжковим знаком.

Рис. 6. Пугачевський А. Екслібрис Е. Вельтхаузена. Кольорова гравюра на пластику. 1996 р.

Але наступний раз, коли ми можемо бачити відзнаку творів художника закордонним глядачем, в коло уваги знову потрапила вільга гравюра, не книжковий знак, під символічною назвою «Павич», створена в 2001 р. (рис. 8). Ця робота здобула у англійців премію, автор саме за неї був удостоєний Товариством граверів по дереву звання Крашого закордонного художника року (2001–2002) за результатами 63-ї щорічної виставки. Відтоді спалахи його закордонної активності у художньому полі будуть трохи стихійнішими, а перерви між нагородами – дещо більшими. У 2011 р. він отримав Excellent приз Китаї, завоювавши симпатії й цього сегменту публіки. Уже в 2012 р. китайські поціновувачі його таланту влаштували митцеві персональну виставку. А в 2015 р. саме китайські фахівці знову удостоїли художника Excellent призу на Конкурсі екслібрису Changzhou Wujin. У його творчій біографії ця нагорода стала останньою.

Висновки. Творчість Аркадія Пугачевського є одним з тих наріжних каменів, з яких зарубіжний глядач починав формувати судження про нову мистецьку Україну у галузі друкованої графіки. Його феномен є доказом того, що не офіційними червоними доріжками устелено шлях до визнання, передусім – у зарубіжний арт-простір, де практично неможливо отримати перемогу корупційним шляхом чи завдяки офіційному статусу. Багато країн світу високо оцінили творчість київського митця. В тому числі – правом

Рис. 7. Пугачевський А. «Кохання». Кольорова гравюра на пластику. 1998 р.

Рис. 8. Пугачевський А. «Павич». Кольорова гравюра на пластику. 2001 р.

проведення персональних виставок, запрошеннями. Але у себе на Батьківщині він і сьогодні залишається ще не відкритим для широкого загалу, не оціненим повною мірою, мало відомим. На жаль, історія мало чому вчить – митці, як і раніше, часто залишаються неоціненими у себе на Батьківщині, тоді як зарубіжний культурний простір віддає належне їх таланту. Таке ставлення до культурної еліти у державі завжди спричиняло відтік мистецької спільноти за кор-

дон. Не кожному під силу самотужки виправити ситуацію, пробити собі шлях серед бюрократичних кіл і отримати заслужене визнання. Але про країну знає мистецький простір світу – завдяки таким митцям, хто пише літопис творчих перемог. То ж, завданням держави є не припускати до того, щоб втрачати культурний фонд, підтримуючи митців та надаючи їм умови для розвитку. А в даному випадку – хоча б вшановуючи пам'ять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аркадій та Геннадій Пугачевські. Гравюри. Київ: Вид-во Сергія Бродовича, 1996.
2. Аркадій Пугачевський. Київ: Вид-во Сергія Бродовича, 2004.
3. Аркадій Пугачевський. Геннадій Пугачевський. URL: <https://pugachevsky.com.ua/>
4. Життя – дароване нам диво. Каталог виставки. Київ: Білий світ, 2024.
5. Максимець С. Київ у рамі. Художники, що малюють місто. URL: <https://weekend.today/lica/kyiv-u-rami-hudozhnyky-shho-malyuyut-misto.htm>
6. Пугачевський А. Соло. Київ: Видавничий фонд Клубу бібліофілів, 2021.
7. Романенкова Ю. Творчий доробок Аркадія Пугачевського як іміджеформуючий фактор сучасної української друкованої графіки в контексті світового арт-простору. Народознавчі зошити. 2021. № 5 (161). С. 1234–1247.
8. Романенкова Ю. Київські мотиви у друкованій графіці Аркадія та Геннадія Пугачевських. Матеріали Міжнар. конф. «Інноваційні наукові дослідження в умовах світових змін» (Вінниця, 29–30 квітня 2022 р.). 2022. С. 18–22.
9. Романенкова Ю., Єфімов Ю., Синявська Н. Семантика метелика в друкованій графіці Аркадія та Геннадія Пугачевських. Теорія та практика дизайну. 2023. Вип. 27. С. 150–157.
10. Романенкова Ю., Палійчук А. Клоун. Блазень. Мудрець: тема свободи та мотив гри у друкованій графіці Аркадія та Геннадія Пугачевських. Moderní aspekty vědy: XXVIII. Díl mezinárodní kolektivní monografie. Mezinárodní Ekonomický Institut, Česká republika. 2023. С. 209–224.
11. Briele L. Arkady père et Genady fils Pugachevsky. Ex-Libris Encycopaedia Bio Bibliographical of the art of the contemporary ex-libris. 2015. Vol. 15. P. 102–112.
12. Romanenkova J., Paliychuk A., Mykhalchuk V. Kiev ex-libris school as a xylography traditions keeper in printmaking of modern Ukraine. Journal of Graphic Engineering and Design. 2021. V. 12(3). P. 39–45.

REFERENCES

1. Arkadii ta Hennadii Puhachevski. Hraviury (1996). [Engravings]. Kyiv: Vyd-vo Serhiia Brodovycha [in Ukrainian]
2. Arkadii Puhachevskiy (2004). Kyiv: Vyd-vo Serhiia Brodovycha [in Ukrainian]
3. Arkadii Puhachevskiy. Hennadii Puhachevskiy [Arkady Pugachevsky. Gennady Pugachevsky]. Retrived from: <https://pugachevsky.com.ua/> [in Ukrainian]
4. Zhyttia – darovane nam dyvo [Life is a miracle given to us]. Katalog vystavky (2024). Kyiv: Bilyi svit [in Ukrainian].
5. Maksymets S. Kyiv u rami. Khudozhnyky, shcho maliuiut misto [Kyiv in a frame. Artists painting the city]. Retrived from: <https://weekend.today/lica/kyiv-u-rami-hudozhnyky-shho-malyuyut-misto.htm> [in Ukrainian]
6. Puhachevskiy A. (2021). Solo [Solo]. Kyiv: Vydavnychiy fond Klubu bibliofiliv [in Ukrainian].
7. Romanenkova Yu. (2021). Tvorchyi dorobok Arkadiia Puhachevskoho yak imidzheformuiuchy faktor suchasnoi ukrainskoi drukovanoi hrafiky v konteksti svitovoho art-prostoru [The creative work of Arkady Pugachevsky as an image-forming factor of modern Ukrainian printmaking in the context of the world art space]. Narodoznavchi zoshyty. Ethnological notebooks. 5 (161), 1234–1247 [in Ukrainian].
8. Romanenkova Yu. (2022). Kyivski motyvy u drukovanii hrafitsi Arkadiia ta Hennadiia Puhachevskykh [Kyiv motifs in the printmaking of Arkady and Gennady Pugachevsky]. Materialy Mizhnar. konf. “Innovatsiini naukovi doslidzhennia v umovakh svitovykh zmin”. Materials of the International conf. “Innovative scientific research in the conditions of global changes” (Vinnytsia, April 29–30, 2022), 18–22 [in Ukrainian].
9. Romanenkova Yu., Yefimov Yu., Syniavska N. (2023). Semantyka metelyka v drukovanii hrafitsi Arkadiia ta Hennadiia Puhachevskykh [The semantics of the butterfly in the printmaking by Arkady and Gennady Pugachevsky]. Teoriia ta praktyka dyzainu. Theory and practice of design. 27, 150–157 [in Ukrainian].
10. Romanenkova Yu., Paliichuk A. (2023). Kloun. Blazen. Mudrets: tema svobody ta motyv hry u drukovanii hrafitsi Arkadiia ta Hennadiia Puhachevskykh [Buffoon. The sage: the theme of freedom and the motif of play in the printed graphics of Arkady and Gennady Pugachevsky]. Buffoon. The sage: the theme of freedom and the motif of play in the printed graphics of Arkady and Gennady Pugachevsky]. Moderní aspekty vědy: XXVIII. Díl mezinárodní kolektivní monografie. Mezinárodní Ekonomický Institut, Česká republika, 209–224 [in Ukrainian].
11. Briele L. (2015). Arkady père et Genady fils Pugachevsky [Arkady-father and Gennady-son Pugachevsky]. Ex-Libris Encycopaedia Bio Bibliographical of the art of the contemporary ex-libris, 15, 102–112 [in French].
12. Romanenkova J., Paliychuk A., Mykhalchuk V. (2021). Kiev ex-libris school as a xylography traditions keeper in printmaking of modern Ukraine. Journal of Graphic Engineering and Design, 12(3), 39–45.